

<https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.03>

УДК [378.091:159.923] : 355.01

ORCID 0000-0003-4028-1321

ORCID 0000-0001-8227-0220

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Оксана П. Нікітіна,^{1AD} Альона М. Приходько^{2D}

*Харківський національний університет міського
господарства імені О.М. Бекетова, Україна*

*¹кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психології, педагогіки і мовної підготовки,*

E-mail: uatoeya@gmail.com

*²кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
психології, педагогіки і мовної підготовки,*

E-mail: alonaprykhodko74@gmail.com

Актуальність дослідження. Воєнний час – новітня реальність буття українського суспільства. Для виживання і збереження здатності рухатися вперед попри все у здобувачів вищої освіти, які фактично уособлюють майбутнє нашої держави, діяльність психологічних служб закладів вищої освіти має спрямовуватись на формування у майбутніх фахівців резильєнтності.

Мета дослідження: визначення змісту психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності здобувачів вищої освіти у воєнний час.

Методи. Теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури щодо вивчення психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності здобувачів вищої освіти у воєнний час).

Результати. У статті проаналізовано стан дослідження проблеми розвитку резильєнтності, розглядаються питання змісту психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності здобувачів вищої освіти у воєнний час. Визначено, що найбільший вплив на формування резильєнтності мають такі чинники: об'єктивна оцінка власних здібностей; здатність особистості до

ефективної комунікації; наявність реалістичних планів; асертивна поведінка (вміння відстоювати свої позиції); пріоритетні життєві цінності; надійність у певних аспектах; самостійне вирішення проблем. Враховуючи «інтегративний характер» резильєнтності, виокремлено зміст психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності здобувачів вищої освіти у воєнний час (психолого-педагогічна та психокорекційна робота): психоедукація щодо розвитку рівня резильєнтності (вебінари, тренінги і т.і. у межах діяльності Психологічної служби закладу вищої освіти; психологічна діагностика та моніторинг); підбір методів психологічної реабілітації; психологічна допомога (консультування, терапевтичні практики); психологічна корекція депресивного стану та зневіри, проєктування сьогодення та майбутнього; профілактика та запобігання кризовим явищам психологічного стану здобувачів вищої освіти.

Висновки. Здійснене дослідження дає змогу констатувати, що процес психологічного супроводу розвитку резильєнтності в здобувачів вищої освіти у воєнний час сприятиме формуванню в здобувачів вищої освіти здатності до визначення власного психологічного стану та саморегуляції, що забезпечуватиме певний баланс між психічною напругою, депресивним станом й пошуку або відновленням особистісних ресурсів, що дасть психологічну силу втриматися проти викликів сьогодення.

Ключові слова: психологічний супровід, резильєнтність, здобувачі вищої освіти, воєнний час.

Psychological support of the development of the level of psychological resilience of higher education acquires in wartime

Oksana P. Nikitina,^{1AD}, Alyona M. Prykhodko^{2D}

*O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Ukraine*

*1 Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the
Department of Psychology, Pedagogy and Language Training,*

E-mail: uatoeya@gmail.com

*2 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate
Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Language
Training,*

E-mail: alonaprykhodko74@gmail.com

The relevance of the study. *Wartime is the newest reality of Ukrainian society. For the survival and preservation of the ability to move forward in spite of everything in the students of higher education, who actually represent the future of our country, the activities of the psychological services of higher education institutions should be directed to the formation of resilience in future specialists.*

The Aim *is to determine the content of psychological support for the development of the level of psychological resilience of higher education students in wartime.*

Methods. *Theoretical (analysis, synthesis, comparison, abstraction, generalization, systematization of scientific literature on the study of psychological support for the development of the level of psychological resilience of higher education graduates in wartime).*

Results. *The article analyses the state of research on the problem of the development of resilience, considers the content of psychological support for the development of the level of psychological resilience of higher education students in wartime. It was determined that the following factors have the greatest influence on the formation of resilience: an objective assessment of one's own abilities; an individual's ability to communicate effectively; availability of realistic plans; assertive behaviour (ability to defend one's positions); priority life values; reliability in certain aspects; independent problem solving. Taking into account the «integrative nature» of resilience, the content of psychological support for the development of the level of psychological resilience of students of higher education in wartime (psychological-pedagogical and psychocorrective work) is singled out: psychoeducation regarding the development of the level of resilience (webinars, trainings, etc. within the scope of the activities of the Psychological Service of the institution higher education; psychological diagnosis and monitoring); selection of psychological rehabilitation methods; psychological assistance (counselling, therapeutic practices); psychological correction of a depressive state and hopelessness, projecting the present and the future; prevention and prevention of crisis phenomena in the psychological state of higher education students.*

Conclusions. *The conducted research makes it possible to state that the process of psychological support for the development of resilience in students of higher education during wartime will contribute to the formation in students of higher education of the ability to determine their own psychological state and self-regulation, which will ensure a certain balance between mental stress, a depressive state and the search for or restoration*

of personal resources , which will give the psychological strength to resist today's challenges.

Keywords: psychological support, resilience, students of higher education, wartime.

Вступ. Дослідження проблеми психологічного супроводу здобувачів вищої освіти завжди набуває актуальності в умовах локальних змін та глобальних трансформацій суспільства, оскільки виникає ризик зміщення пріоритетів на вирішення нагальних потреб, спричинених ситуаціями форс-мажору. Не залишається поза увагою дослідників питання психологічного супроводу здобувачів вищої освіти саме у воєнний час, тому що досліджуваний контингент піддається тим самим викликам суспільства (психологічна й фізіологічна травматизація, економічна нестабільність, зневіра та ін.), що й пересічна особистість. Тому, зважаючи на означене, виникає проблема формування або розвитку в них психологічної стійкості/гнучкості, яка дасть можливість вистояти і гідно пережити буремні часи.

Вивчення та аналіз проблеми психологічної стійкості здобувачів вищої освіти належить багатьом науковцям (С. Лисюк, Н. Жигайло, Ю. Тептюк, В. Крайнюк, В. Бодров, І. Нагірнер, А. Вдовиченко, З. Сивогракова та ін.).

У сучасних відповідних наукових студіях можна виокремити кілька основних тенденцій щодо розгляду питання психологічного супроводу здобувачів вищої освіти: психологічний супровід фахової підготовки психолога в умовах трансформації освіти (Л. Марчук, О. Яцина), психолого-педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в період воєнного стану (Т.Ф. Зенченко, Ю.Ф. Рябко) та ін.

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що незважаючи на інтерес дослідників до окресленої проблеми, окремі її аспекти залишаються маловивченими й досить актуальними, зокрема питання психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності (психологічної концепції, що відображає здатність людини адаптуватися до стресових ситуацій, переживати важкі життєві події та

повертатися до нормального функціонування) здобувачів вищої освіти у воєнний час.

Метою цієї статті є визначення змісту психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності здобувачів вищої освіти у воєнний час.

Результати. Насамперед конкретизуємо сутність понять: «психологічний супровід», «резильєнтність».

В кінці 90-х років ХХ століття у вітчизняній психології психологічний супровід розглядається як у контексті освітнього процесу, спрямованого на розвиток особистості, так і як інструмент з надання соціально-психологічної допомоги.

Термін «резильєнтність» виник у психології на початку 20 століття і став предметом інтенсивного дослідження в межах різних теоретичних підходів.

Історія дослідження резильєнтності почалася зі становлення психології як науки про людську психіку та поведінку. Перші роботи, присвячені цій темі, з'явилися ще в середині 20 століття, коли вчені почали цікавитися, чому деякі люди ефективніше переживають труднощі, ніж інші. Згодом, з розвитком психологічних теорій, з'явилися різні підходи до вивчення цього поняття.

Протягом останніх десятиліть науковці продовжують вивчати цю тему та розробляти теоретично-практичні моделі для її застосування. Також виявлено значні зв'язки між резильєнтністю та іншими психологічними аспектами, такими як: емоційний інтелект, самооцінка, відносини з оточуючими та дитинство (Кокун, Мельничук, 2023; Лазос, 2018).

Теоретико-методологічні аспекти резильєнтності та стресостійкості досліджено вітчизняними вченими (зокрема, М. М. Білинська, О. Л. Корольчук, О. М. Хамініч) (Кондратенко, 2019). Зазначимо, що більшість українських дослідників визначають «резильєнтність» як рису людини, деякі – характеризують як процес, дехто вважає, що резильєнтність може бути як рисою, так і процесом. На думку Хамініч О.М., така розбіжність у поглядах на «резильєнтність» є актуальною сьогодні (Хамініч, 2016), оскільки серед україномовних

дослідників досі точиться дискусія щодо розмежування термінів «резильєнтність», «життєстійкість» та «стресостійкість». Деякі теоретики визначають стресостійкість як відновлення після впливу стресових ситуацій, а резильєнтність саме як стійкість до стресу (Каплуненко, 2018). Ряд дослідників вважають резильєнтність та стресостійкість синонімами (Гніда, 2019; Мешко, Мешко, 2019).

Резильєнтність, вважаємо, можна також розглядати як позитивну протилежність вразливості. Вразливість означає підвищену чутливість особистості до негативних впливів зовнішнього середовища, що проявляється у високій вразливості до психологічних травм та утворенні негативних поведінкових реакцій під впливом ризикових факторів. Натомість, резильєнтність – це здатність уникати руйнівних реакцій і наслідків у складних ситуаціях. Важливо відзначити, що концепція резильєнтності охоплює більше, ніж просте «подолання», оскільки вона включає дві основні складові:

1. здатність протистояти руйнуванню, тобто вміння особистості захищати свій інтегритет (цілісність) при сильному тискові;
2. здатність будувати задовільне життя в складних умовах, що передбачає розвиток у певному напрямі протягом тривалого часу (Ющенко, 2015).

Перші дослідження у сфері резильєнтності здійснювалися на дитячій групі для встановлення факторів, які сприяють пристосуванню до негативних умов та досягненню успіху у розвитку. Останні були зосереджені на виявленні резильєнтних якостей у людей різних вікових груп, з різними професіями та іншими характеристиками (Кокун, Мельничук, 2023).

Отже, дослідження показують, що вивчення резильєнтності відбувається за кількома підходами, такими як: когнітивний, конструктивістський і екологічний. У когнітивному підході основний акцент робиться на дослідженні саморегуляції емоцій та поведінки в стресових ситуаціях, а також приділяється увага ефективним психотехнологіям стресостійкості. Когнітивний підхід передбачає аналіз компетентностей, які

можуть сприяти формуванню резильєнтності особистості (П'янківська, 2023).

Деякі дослідники виділяють дві ключові складові резильєнтності: фізичну та психологічну. Фізична складова включає в себе вміння витримувати стрес та толерувати його ефекти, тоді як психологічна складова охоплює розвиток та підтримку соціальних відносин, підвищення рівня освіти та володіння різними психологічними методиками, що сприяють подоланню негативних наслідків стресу (Кокун, Мельничук, 2023).

Отже, розглядаючи різні підходи до визначення поняття «резильєнтність», зазначимо, що думки більшості українських дослідників розходяться: резильєнс визначають ще й як здобуття певних нових рис та якостей, якісний розвиток після стресового чи психотравмуючого впливу (Гусак, Чернобровкіна, Чернобровкін, 2017; Каплуненко, 2018; Ткаченко, Костюкова, 2019; Кондратенко, 2019; Кравчук, 2019; Лапіна, 2019) (Табл.1).

Означимо такі складові резильєнтності особистості:

- оптимізм у кризових чи стресових ситуаціях;
- орієнтацію на розв'язання проблем, уникання ситуацій, що можуть збільшити стрес;
- почуття відповідальності, готовність взяти на себе відповідальність за свої дії;

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «резильєнтність»

Визначення поняття «резильєнтність»	Автори
Особистісна риса, властивість	Басенко О.М., Болотова О.М., Кравчук С.Л., Колесник Х.М., Когут О.О., Лазос Г.П.
Процес	Болотова О.М. Гандзілевська Г.Б., Калаур С., Капріцин І.І., Когут О.О., Костюкова Н., Кравчук С.Л., Коробка Л.М., Лазос Г.П., Лапіна М.Д., Панок В.Г., Романчук О.І., Сорока О., Ткаченко В., Шевченко О.Т., Хамініч О.М.,

Позитивна адаптація	Гандзілевська Г.Б., Гніда Т.Б., Калаур С., Капріцин І.І., Кравчук С.Л., Коробка Л.М., Колесник Х.М., Романчук О.І., Сорока О., Шевченко О.Т., Хамініч О.М.,
Певна здатність	Кравчук С.Л., Сорока О., Калаур С., Мехоношина Х.В., Бойко О.М., Гусак Н. та ін., О. М. Басенко, Марціновська І.П., Гніда Т. Б., Гандзілевська Г.Б., Тарасова Т. В., Каплуненко Я.Ю., Коробка Л.М., Клименко Ж. В., Лазос Г. П., Когут О. О., Безена І. М.
Стійкість до стресу	Кравчук С.Л., Сорока О. Калаур С., Мехоношина Х.В, Бойко О.М., Гусак Н., Басенко О.М., Коробка Л.М., Гніда Т.Б., Богданов С., Ткаченко В., Костюкова Н., Гандзілевська Г.Б., Тарасова Т.В., Клименко Ж.В., Сняданко І.І.
Відновлення	Басенко О.М., Марціновська І.П., Капріцин І.І., Колесник Х.М., Гандзілевська Г.Б., Каплуненко Я.Ю., Кравчук С.Л., Коробка Л.М., Клименко Ж.В., Лапіна М.Д., Лазос Г.П., Сняданко І.І.
Здобуття нових рис та якостей після впливу стресових ситуацій	Сорока О., Калаур С., Капріцин І.І., Ткаченко В., Костюкова Н., Колесник Х.М., Гандзілевська Г.Б., Кравчук С.Л.

- орієнтацію на майбутнє, здатність залишатися дієздатним у надзвичайно складних ситуаціях;
- орієнтацію на розвиток мережі міжособистісних контактів, позитивне ставлення до спілкування з іншими;
- самоусвідомлення, усвідомлення власної гідності, що сприятиме відчуттю відповідальності;
- відчуття прийняття, зниження негативних емоцій для зосередження на пошуку нових рішень у вирішенні проблем (Connor, Davidson, 2003).

Поділяємо думку С. Ваніштендаля, який вважає, що розвиток резильєнтності починається ще з дитинства, та визначає п'ять ключових чинників, що впливають на вказану

характеристику:

- наявність у дитинстві неформального оточення та наявність принаймні одного важливого дорослого, якому дитина довіряє і якого вона сприймає без умов;
- пошук і знаходження сенсу, логіки та гармонії у житті;
- розвинуті соціальні навички, усвідомлення керованості власним життям та вміння вирішувати проблеми;
- самоповага, позитивна самооцінка та вміння ставити цілі;
- почуття гумору та оточення, що сприяє його розвитку (Ванінштендаль, 1998).

Відповідно до означеної мети дослідження з'ясуємо фактори, що впливають на рівень розвитку резильєнтності здобувачів вищої освіти: риси характеру особистості, увага до процесу, пам'ять, мислення та поведінка.. Серед дослідників (Кондратенко, 2019; Гусак, Чернобровкіна, Чернобровкін, 2017) існує думка, що резильєнтність – це інтегральна характеристика особистості, яку можна сформувати та розвивати. Це пояснюється тим, що людина може швидше набути ті навички, які важливі для неї у першу чергу.

Найбільший вплив на формування резильєнтності мають такі чинники: об'єктивна оцінка власних здібностей; здатність особистості до ефективної комунікації; наявність реалістичних планів; асертивна поведінка (вміння відстоювати свої позиції); пріоритетні життєві цінності; надійність у певних аспектах; самостійне вирішення проблем (Зенченко, Рябко, 2023; Kostruba, Liashko, 2023).

Об'єктивна оцінка своїх здібностей включає уміння реалістично оцінювати свої сильні та слабкі сторони, здатність адекватно оцінювати свої можливості і обмеження. Людина з об'єктивною самооцінкою може краще впоратися з труднощами та стресом.

Комунікативна сфера особистості – це важливий аспект резильєнтності, який включає уміння встановлювати ефективне спілкування, вміння висловлювати свої почуття та думки, а також здатність до співпраці та підтримки.

Наявність реалістичних планів означає чітке бачення своїх цілей та шляхів до їх досягнення. Реалістичні плани допомагають уникати розчарувань та забезпечують більшу впевненість у власних діях.

Вміння відстояти свої позиції – це вміння виражати свої переконання, відстоювати свої цінності та права, а також здатність впливати на оточуючих та вирішувати конфліктні ситуації.

Наявність життєвих цінностей означає мати ясне уявлення про те, що є важливим у житті, і керуватися цими цінностями у прийнятті рішень та вирішенні проблем.

Надії та сподівання насамперед визначають віру в успіх та впевненість у своїх можливостях. Люди з високим рівнем резильєнтності мають стабільну підтримку та впевненість у своїх здібностях, що допомагає їм ефективно подолувати труднощі.

Вміння вирішувати проблеми самостійно вказує на здатність людини аналізувати ситуації, приймати рішення та знаходити вихід. Люди з розвинутою ознакою самостійності ефективніше справляються зі стресом та труднощами у житті.

Нам імпонує думка дослідниці О. Чиханцової, яка, вивчаючи розвиток резильєнтності особистості в умовах невизначеності, виокремила десять способів підвищення рівня стресостійкості:

1. візуалізація успіху: резильєнтні люди мають власне бачення успіху, яке допомагає їм у досягненні цілей, оскільки це дає чітке уявлення про напрям особистісного зростання;

2. підвищення самооцінки: це важливо для тих, хто прагне проявляти високий рівень резильєнтності, адже це допомагає визначити свої сильні сторони;

3. підвищення самоефективності: контроль ситуації та власних думок і емоцій є ключовими для стійких людей у невизначених умовах;

4. оптимізм: резильєнтні люди переосмислюють ситуації, бачачи можливості навіть у негативних обставинах;

5. керування стресом: важливо продовжувати діяти

навіть під час стресових ситуацій, зберігаючи контроль і рівновагу;

6. покращення процесу прийняття рішень: вміння переосмислювати та реагувати по-новому є важливим аспектом розвитку резильєнтності;

7. прохання про допомогу: резильєнтні люди знають, коли та до кого звернутися за підтримкою;

8. вирішення конфліктів: урахування інтересів інших і вміння знаходити компроміси є важливим для підвищення рівня резильєнтності;

9. навчання: постійне навчання та життєвий досвід допомагають розвивати стійкість до невизначеності;

10. бути собою: важливо залишатися вірним собі та своїм цінностям, щоб підвищити резильєнтність (Медянова, Дворніченко, Любіна, 2023).

Поділяємо також думку дослідників (Т. Ф. Зенченко, Ю. Ф. Рябко), що «процес розвитку стресостійкості потребує залучення здобувачів вищої освіти до діяльності із більшою свободою вибору, варіативністю у розв'язанні складних завдань, здійснення корегування власних дій із оперттям на теоретичний і практичний досвід із забезпеченням комунікації та соціальної підтримки, оскільки стресостійкість здобувачів освіти, їх копінг-стратегії поведінки корелюють із рівнем сформованості смисложиттєвих орієнтацій» (Зенченко, Рябко, 2023, с.139).

Таким чином, враховуючи «інтегративний характер» резильєнтності, можна виокремити зміст психологічного супроводу розвитку рівня психологічної резильєнтності здобувачів вищої освіти у воєнний час (психолого-педагогічна та психокорекційна робота): психоедукація щодо розвитку рівня резильєнтності (вебінари, тренінги і т.і. у межах діяльності Психологічної служби закладу вищої освіти; психологічна діагностика та моніторинг; підбір методів психологічної реабілітації; психологічна допомога (консультування, терапевтичні практики); психологічна корекція депресивного стану та зневіри, проєктування сьогодення та майбутнього; профілактика та запобігання кризовим явищам психологічного

стану здобувачів вищої освіти.

Висновки. Здійснене дослідження дає змогу констатувати, що процес психологічного супроводу розвитку резильєнтності в здобувачів вищої освіти у воєнний час сприятиме формуванню в здобувачів вищої освіти здатності до визначення власного психологічного стану та саморегуляції, що забезпечуватиме певний баланс між психічною напругою, депресивним станом й пошуку або відновленням особистісних ресурсів, що дасть психологічну силу втриматися проти викликів сьогодення.

Перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні діагностики резильєнтності учасників освітнього процесу з прифронтового мегаполіса та аналізу факторів, що вплинули на рівень сформованості в них психологічної пружності.

Література

Ванінштендаль С. (2018). «Резильєнтність» або виправдані надії. Поранений, але не переможений. Женева: Вісе. DOI:[10.34142/23129387.2021.64.04](https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.04)

Гніда Т. Б. (2019). Психолого-педагогічні практики розвитку стресостійкості батьків, сім'ї яких опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. *Український вимір: міжнародний збірник науково-педагогічних, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. №16. С. 272-275.

Зенченко Т. Ф., Рябко Ю. В. (2023). Психолого-педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки (Pedagogical sciences). 2023. Випуск 53. 135–141. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1889763>
DOI:[10.34142/23129387.2024.70.03](https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.03)

Каплуненко Я. Ю. (2018). Психологічна пружність і крихкість: екзистенційно-аналітичний погляд. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. Т. 1. С. 41-45.

Кокун О. М., Мельничук Т. І. (2023). Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ.

Кондратенко О. О. (2019). Проблема формування резильєнтності в Україні у контексті соціального захисту учасників АТО. *Експерт:*

парадигми юридичних наук і державного управління. № 3 (5). С. 255-263. DOI: [10.32689/2617-9660-2019-3\(5\)-255-263](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3(5)-255-263)

Кравчук С. Л. (2019). Життестійкість та психологічна пружність особистості юнацького віку як запобіжники негативним наслідкам воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. №1: Психологічні науки. 142-47. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-1-23>

Лазос Г. П. (2018). Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. Том 3.: Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 14. С. 26–64. <https://doi.org/10.31108/2.2019.3.17.9>

Лапіна М. Д. (2019). Теоретичні аспекти дослідження особистісних ресурсів протидії стресу. *Університетська наука*. Маріуполь. 4–5. DOI: [10.29038/2227-1376-2017-30-113-123](https://doi.org/10.29038/2227-1376-2017-30-113-123)

Медянова О., Дворніченко Л., Любіна Л., Шкраб'юк В., Кононенко О. Психологічна резильєнтність особистості в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2023. № 10(28). С. 601–611. DOI: [10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-601-611](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-601-611)

<http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/5187/5217>

Мешко Г. І., Мешко О. І. (2019). Формування професійної стресостійкості майбутніх керівників закладів освіти на етапі магістерської підготовки. *Humanitarianum*. Том. 43, вип. 1: Психологія. 103–112. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.124-128>

Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій : підхід резилієнс : навчально-методичний посібник / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін [та ін.] (2017). Київ : НаУКМА.

П'янківська Л. В. (2003). Особливості прояву резильєнтності у студентів в умовах воєнного часу. *Перспективи та інновації науки*. №10 (28). 623-633.

Ткаченко В., Костюкова, Н. (2019). До проблеми організації психологічної підготовки до бойових дій в арміях країн НАТО. *Вісник Національного університету оборони України*, 50 (2), 119–126. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2-119-126>.

Хамініч О. М. (2016). Резильєнтність: життестійкість, життєздатність або резильєнтність? *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. Вип. 6(2). 160-165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_6%282%29_30

Ющенко І. М. (2015). Резильєнтність дитини в парадигмі ресурсного підходу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного*

університету. Серія : Психологічні науки. Вип. 128. 302-306.

Connor K.M., Davidson J.R. (2003). Development of a new resilience scale: the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depress Anxiety*. 18(2). 76-82. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12964174/>

Kostruba N., Liashko L. Personal Characteristics of Youth Psychological Resilience in War Conditions. *Psychological Prospects Journal*. 2023. № 42. 82–96.

Оригінальний рукопис отриманий 10 травня 2024 року

Стаття прийнята до друку 15 травня 2024 року